

LIFE'S PHILOSOPHY TRANSFERRED THROUGH THE EPITAPHS

ეპიტაფიებით გადმოცემული ცხოვრების საზრისი

DAVIT SHAVIANIDZE

Doctor of history, Ethnologist,
Associated professor of Akaki Tsereteli State University,
Associated professor of Kutaisi University
ORCID: 0000-0002-0568-1226
David.shavianidze@atsu.edu.ge
davit.shavianidze@unik.edu.ge
599-49-47-70

Abstract

We will discuss the self-consciousness of Georgians, the meaning of life based on the fountainhead epitaphs reflecting the economic, socio-cultural rules, professional characteristics of individuals, communities, societies, and ethnos in general.

The paper is presented in two parts: 1) the meaning of life of the deceased, expressed in the manner of burial of dead, the need for respect; 2) Do not call death the passing.

The annalistic-descriptive studies, mostly conducted on the epitaphs of second half of the 19th century and the 20th century, revealed: a. Knowledge of cultural and social rules, values, experienced and traditionally provided in the time of ethnos, understanding of the transient world is the identity of Georgian; B. The ethnic sign of Georgians was the orthodox belief/philanthropy of life, the service of the Good; C. Turning benevolent belief into profession, living ready to move to enter Heaven for eternal life, is a sign of national cultural-religiousness, it is a manifestation of consciousness and level of culture from Georgians; D. Ensuring a sustainable society through "faith and Christianity" was an individual's responsibility; T. The Georgian-national, religious-traditional nature is to recognize the "communist era" as a test of a person and not to punish him, to abandon him.

The common form and rule of burial in Georgia/the "arrangement" of the grave, the epitaphs of various contents, is also a confirmation of the socio-cultural development of the modern society, and the desire of the bereaved person. Rare cases of affirmation of the will of the bereaved person are also found in the pantheons; the graves, tomb inscriptions confirm the struggle for victory of life over death, the provision of eternity by a man.

Keywords: self-consciousness; life's philosophy; transient world; interrelation between the transient world and human being; economic, socio-cultural rule; fountainhead epitaphs; death; passing;

დავით შავიანიძე

ისტორიის დოქტორი, ეთნოლოგი,
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
ORCID: 0000-0002-0568-1226
David.shavianidze@atsu.edu.ge
davit.shavianidze@unik.edu.ge
599-49-47-70

აბსტრაქტი

ქართველთა თვითშეგნების, ცხოვრებისეული საზრისის შესახებ ვიმსჯელებთ წუთისოფლისა და ადამიანის მიმართების, ინდივიდების, თემის, სოციუმის, ზოგადად ეთნოსის სამეურნეო, სოციალურ-კულტურული წესების, პროფესიული მახასიათებლების ამსახველი პირველწყარო ეპიტაფიებზე დაყრდნობით.

ნაშრომს წარმოვადგენთ ორი, პირობითი ნაწილით: მიცვალებულის, დაკრძალვის წესით გამოხატული ცხოვრების საზრისი, პატივისცემის აუცილებლობა; სიკვდილი მაინც არ დაარქვიათ გარდაცვალებას.

მემატიანე-აღმწერი, ძირითადად XIX საუკუნის მეორე ნახევრსა და XX საუკუნეში შესრულებული ეპიტაფიების კვლევით ირკვევა: **ა.** ეთნოსის დროში გამოცდილი და ტრადიციით მოწოდებული კულტურულ-სოციალური წესის, ფასეულობების ცოდნა, წუთისოფლის ცნობა ქართველის ვინაობა; **ბ.** ქართველის ეთნიკური ნიშანი ცხოვრების მართლმადიდებლური მრწამსი/კაცთმოყვარეობა, სიკეთის მსახურება-აღსრულება იყო; **გ.** „კეთილკაცური მრწამსის პროფესიად ქცევა“, ზეციურთა სამკვიდრო-მარადიულობაში გადასვლის მზაობით ცხოვრება, ეროვნული კულტურულ-რელიგიურობის ნიშანია, ქართველისგან ცნობიერ-კულტურულობის გამოვლენა; **დ.** „რწმენით და ქრისტიანობით“ საზოგადოების მდგრადად ყოფნის უზრუნველყოფა პიროვნების ვალდებულება იყო; **თ.** ქართულ-ეროვნული, რელიგიურ-

ტრადიციული ბუნებაა „კომუნისტური ჟამის“ ადამიანის გამოცდად და არა დასჯად, მისგან მიტოვებად აღიარება.

დაკრძალვის საქართველოში გავრცელებული ფორმა და წესი/საფლავის „მოწყობა“, ამა, თუ იმ შინაარსის ეპიტაფია გარდაცვლილის თანამედროვე საზოგადოების სოციალურ-კულტურული განვითარებულობის, ჭირისუფლის სურვილის დადასტურებაცაა. ჭირისუფლის ნების დადასტურების იშვიათ შემთვეებს შევხვდებით პანთეონებშიც; გარდაცვლილთა საფლავები, საფლავთა წარწერები გვიდასტურებენ სიცოცხლით სიკვდილზე გამარჯვების ჭიდილის, მარადიულობის ადამიანისგანვე უზრუნველყოფის შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: თვითშეგნება; ცხოვრებისეული საზრისი; წუთისოფელი; წუთისოფლის და ადამიანის მიმართება; სამეურნეო, სოციალურ-კულტურული წესი; პირველწყარო ეპიტაფიები; სიკვდილი; გარდაცვალება; მემატიანე-აღმწერი ეპიტაფიები;

შესავალი

ქართველთა თვითშეგნების, ცხოვრებისეული საზრისის შესახებ ვიკვლიეთ ძირითადად XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედსა და XX საუკუნეში შესრულებული, მემატიანე-აღმწერი ეპიტაფიებით.

ნაშრომზე მუშაობის პერიოდში ვისარგებლეთ წინა პერიოდის კვლევების დროს მიღებული გამოცდილებით, სხვადასხვა ლიტერატურით. მაგალითად: ამირან არაბული, ეთერ თათარაიძე, „შენდობით მომიხსენეთ“; ზ. მაისურაძე, „ისტორიის ქვის ფურცლები“; ე. ნადირაძე, „საქართველოს მემორიალური კულტურა“; საფლავის მოწყობის ტრადიციები ქრისტიან და მუსულმან ქართველებში (თანამედროვე მასალების მიხედვით) [თანამომხსენებელი ლ. ხაჭაპურიძე]; ქუთაისის არქიელის წმინდა გიორგის ეკლესიის მე-19 ს-ის საფლავები (თანამომხსენებელი ლ. ხაჭაპურიძე); „ეპიტაფიები გასულ საუკუნეში და დღეს“ (თანამომხსენებელი, ლ. ხაჭაპურიძე);

მეთოდები

საველე კვლევა-ძიების, აღწერილობითი და კომპლექსურ-ინტენსიური მეთოდის გამოყენებით წლების განმავლობაში ინდივიდუალური, თუ ჯგუფური ექსპედიციების დროს, საქართველოს სხვადასხვა ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ერთეულებში ვიძიებდით ეთნოსოციალურ (ნაცი ონალურ), ეთნოფსიქოლოგიურ და საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროს ამსახველ ტოპონიმებს.

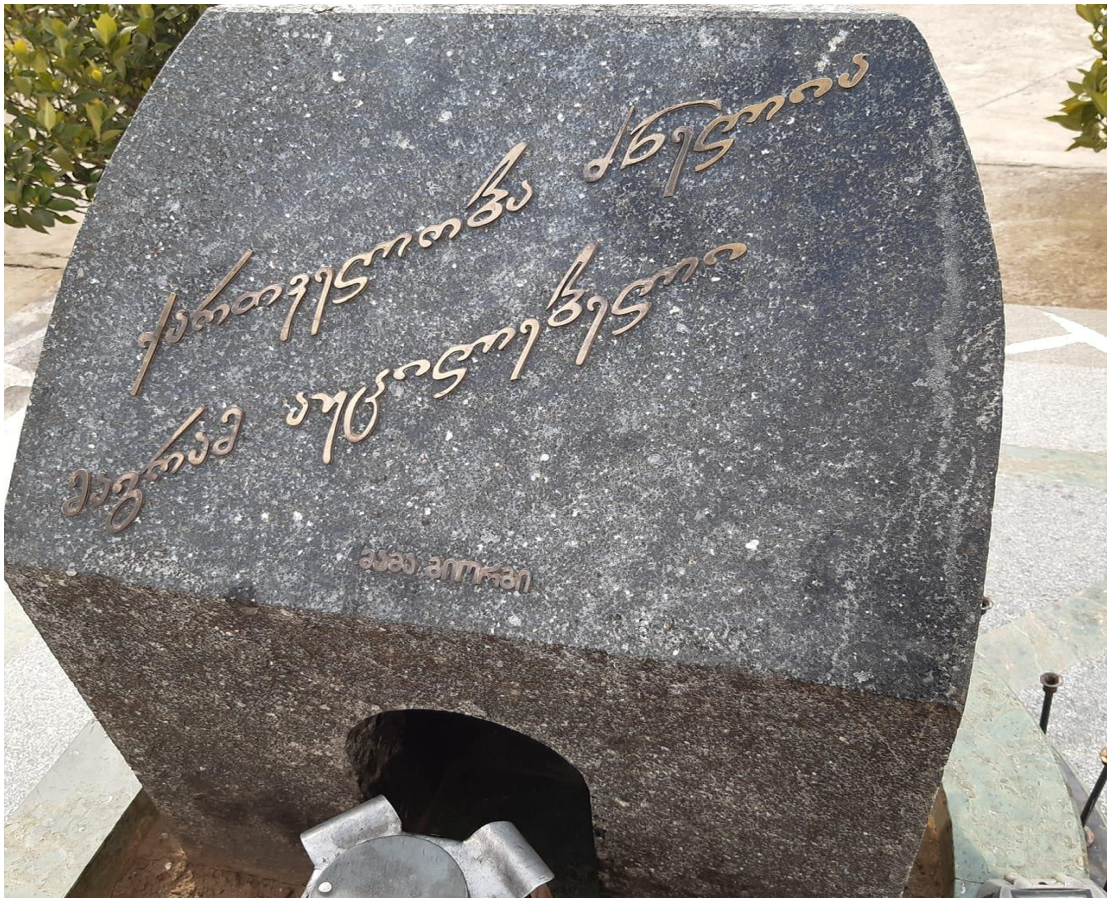
შედეგები

საქართველოს სხვადასხვა ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ერთეულებში მოძიებული ეპიტაფიები შესაბამის ეთნოფსიქოლოგიურ, სოციალურ-კულტურულ გარემოში შექმნილია, შესაბამისი დროის აზროვნება-შემეცნებითი სფეროს განვითარების ამსახველია და შინაარსით (მოწმდება მართლმადიდებლური, კეთილკაცური მრწამსით ცხოვრების, ანუ, სიკეთის მსახურება-აღსრულების, საკუთარი თავის, პროფესიის ქვეყნის სამსახურში „მადლიანად ჩაყენების“ აუცილებლობაზე; ზეციურთა სამკვიდრო-მარადიულობაში გადასვლისთვის მზაობის შესახებ) მსგავსია. იგივეს, ოღონდ მოკლედ გვიყვებიან პანთეონებშიც დავანებულთა საფლავის ქვების წარწერები, გამოსახულებები.

მსჯელობა

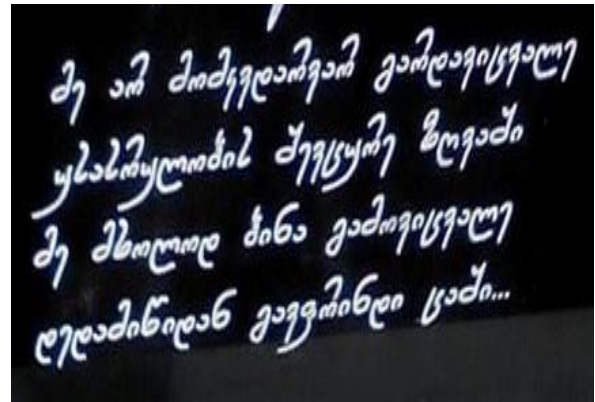
ეპიტაფიების კომპლექსური, საანალიზო კვლევები წარმოაჩენენ ქართველთა ცხოვრების საზრისთან დაკავშირებული ახალი მიმართულებებს, ხედვებს, რომ: **ა.** კულტურულ-სოციალური ფასეულობების მცოდნე ქართველისთვის ეროვნულ-რელიგიურობის გამოვლენა ეთნიკური ნიშანი და ვინაობაა; **ბ.** სიკვდილი და გარდაცვალება ორი განსხვავებული მდგომარეობაა. ქართველმა ისიც იცოდა, რომ ქვეყანა არც შენით იწყება და არც შენით მთავრდება (**შდრ.**, საქართველოს ყველა ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ერთეულებში შეხვედრილი ეპიტაფია: „ეს ქვეყანა როგორც ჩვენ არ დაგვიწყია, არც ჩვენით არ დამთავრდება“); **გ.** ცხოვრების ღვთიური წესი, თავისუფლება და ვნების არდაახლოება ქართულბუნებითა იყო*.

ეპიტაფიები ასაზრდოებენ ნაციონალური ერთობას, გვახსენებენ ქართველობის სიძნელის, მისი შენარჩუნების აუცილებლობის შესახებ*.

მამა გიორგის (ბასილაძე) საფლავის ეპიტაფია. სოფელი ჭოგნარი.

ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური მიდგომით „ხალხი ბრძენია, ერთი ოთახის ორ კარს შორის მოქცეულ კაცის ცხოვრებას წუთისოფელი დაარქვა. კარიდან კარამდე მანძილი ისე უნდა გაიარო, რომ უკან მოხედვა არ შეგეშინდეს“ (მიტროპოლიტი ნაომი, შავიანიძე). აღნიშნულის იდენტურია ხალხში არსებული ცოდნა. საქართველოში გეტყვიან: „სიკეთის მაღლიანი მსახურება, ზეციურთა სამკვიდრო, მარადიულში გადასახლება/გარდაცვალება, ფერისცვალება ცოცხალთა შორის დარჩენა“; „მაღლი, სული უნდა იყო და გარდაცვალების მიუხედავად ყველა თავის გვერდით გიგულვებს, შენს წასვლა სიკვდილი არ დაერქმევა“.

ეთნოგრაფიული ყოფაში დადასტურებული ქართველთა მრწამსი წუთისოფელთან დამოკიდებულების ეროვნულ-ტრადიციული მიდგომები, იმის ცოდნაა, რომ „მიწიერში მოსულმა სიყვარულმომარჯვებული იყო, რისხვიანი წუთისოფელი არ მოიწყო და არ იგრძნო, რომ მოკვდები, დაგივიწყებენ“ (მთხრობელი, გ. კირკიტაძე. მუხურა, 1997წ). **შდრ.:** ეპიტაფიები სამეგრელოდან და იმერეთიდან: „ყვავილები ჩემ სამარეს სულ არ აკლდეს მინდა, თავზე ზეცა დაგვცქეროდეს უმანკო და წმინდა“; „ობლობას და მარტობას, რომ არ გრძნობდეს გული. გული რისხვით დანასეტყვი და აქ დამარხული“; „ნუ დამივიწყებთ, გამიხსენეთ კაცი მართალი, რადგან სასწორი ამ ცხოვრების თურმე ეს არის“.

არქაული რწმენა-წარმოდგენების ჯერ კიდევ შემორჩენილი საფუძვლით საქართველოში მიცვალებულის სულებს როგორც ღმერთს ისე იხსენიებენ, ღვთის სადარ პატივს (მაგალითად, სვანეთში, ოკრიბაში - ხაზი ჩვენია) სცემენ“; სწამთ, რომ „მიწიერში“ დარჩენილთათვის მლოცველი სულები „ჯანმრთელობის უზრუნველმყოფელი, ცოცხალთა ცხოვრებაზე სასიკეთო გავლენის მომხდენი იყო. სანაცვლოდ კი ითხოვდნენ უღალატობას, არ დავიწყებას, შენდობას“.

არ მიღალატოთ ცოლ-შვილო!

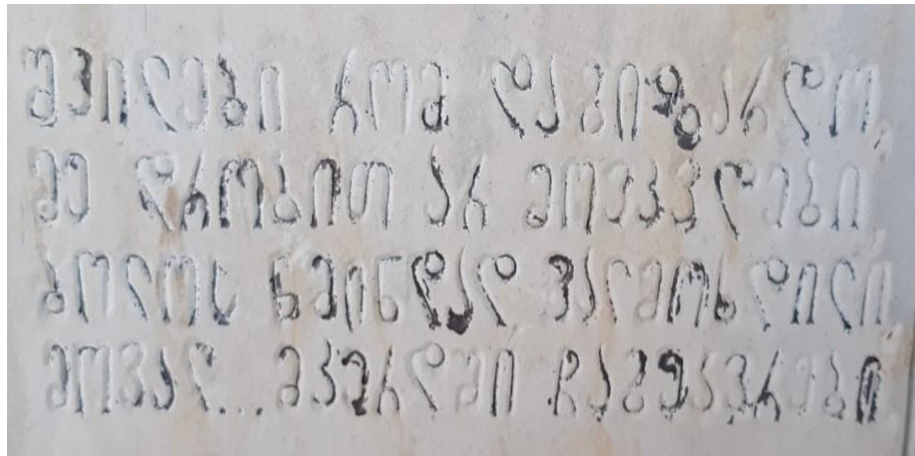
ეპიტაფია ოკრიბიდან. სოფელ სოფელ ორპირიდან

დალოცვილს გტოვებთ, გული ჩემი იყოს ალალი,

არ დაინანოთ შესვით შემე შესანდობარი...

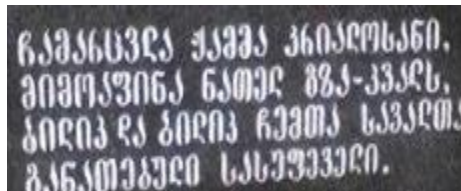
ეპიტაფია, სოფელ ჭოგნარიდან

ოკრიბაში მიკვლეული „მომამბე ქვებით“ ადამიანის ცხოვრების აზრი მარტოდ დარჩენილი მეუღლისგან პასუხისმგებლობის საკუთარ თავზე ადება, მეუღლეობის ვალდებულების შესრულებაა.

სოფელი ორპირი

ღვთის განგებულობა ადამიანს ნებისმიერობით ცხოვრების ფუფუნებას არ გაძლევდა, თუმცა „ცხოვრების ჯვარის“ ტარებისას სისუსტე არ უნდა მოგრეოდა და წუთისოფელი „წვალებად“ არ უნდა აღგეჟვა. „ადამიანური ცხოვრება ჯვარია მძიმე, მაგრამ აუცილებლად სატარებელი“ (მთხრობელი, რ. ფუტყარაძე. მართის ხეობა, პაპოშვილები. 2018).

ქვეყნის კულტურული განვითარებულობის ერთგვარ საზომ, საკრალურ პანთეონებშიც დავანებულთა საფლავის ქვების ეპიტაფია-გამოსახულებები მოკლედ, თუმცა სრულად მიგვანიშნებენ ადამიანისგან სოციალურ-კულტურულ ღირებულებებზე, მტერ-მოყვრისთვის სანთლად დგომაზე, ქმნით მარადიულობისთვის მომძნადებლობის, საზოგადო ღვაწლის პროფესიულობის ქვეყნის სამსახურში ჩაყენების შესახებ. **შდრ.:** „გარდაცვალება სინამდვილეში ხელახალი შობაა სხვა სამყაროში“ (სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი ილია II).

„მახათას მთა“. პანთეონი

მთაწმინდა

„უბრალო, მაგრამ მშრომელი, ქვეყნისთვის გამომდგარი, კვალ-ნაფეხურიან“ ადამიანთა ეპიტაფიები ხშირად მიცვალებულისთვის ქვის დამდებთა სახელსაც ტოვებდნენ. აღნიშნულით ადამიანთა დიდა და დადებით ბუნებრიანობა, მიდგომა მარადიულდებოდა.

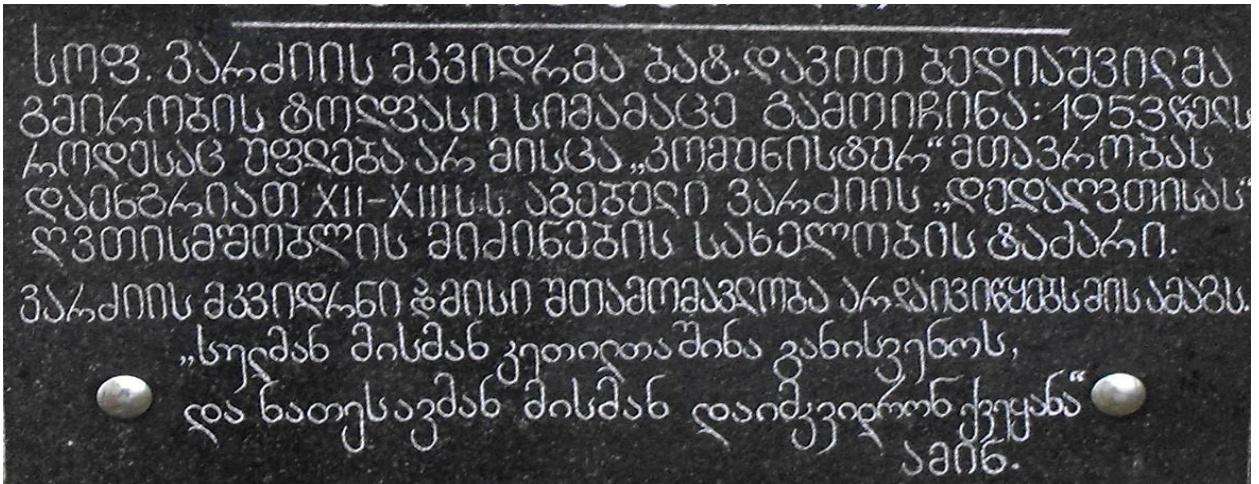

კაზრეთი

„სულის სამკვიდროდ მე მექცა გორი ... მე ნუ მიტირებთ შუბლშეჭმუხვნილი, ლოცვა-ქმედებით თქვენთვის ვიქნები“.

ჩვენც საქართველოს ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ერთეულ აჭარაში მიკვლეული საფლავის ქვის ამ ეპიტაფიაში მოხსენიებული „გორი“ კარგით გამორჩეულობითი ნიშის აღმნიშვნელადაც მიგვაჩნია. დარწმუნებით შეიძლება ვთქვათ, რომ „გორას“/„ცხოვრების მძიმე“ ჯვარწამოკიდებული აჭარელი თავსდატეხილმა უბედურებამ უფრო მეტად მოამზადა მთავარ მიზნად ჰქონოდა ქართველობის შენახვა-გადარჩენა“.

ეთნოგრაფიული მასალებით: „სახელიანობა ცხოვრებით მიღწეული განათებული სასუფეველის უზრუნველყოფაა. კაცობა სახელიანობაა და არა მხოლოდ ფიზიკურობა. აღნიშნულის დასტურად გამოგვადგება ცხოვრების „სასწორ-სამართლისთვის“ გამოცდად დადებული, „კომუნისტური ჟამის“ მკვიდრთა საფლავის ეპიტაფიები**.

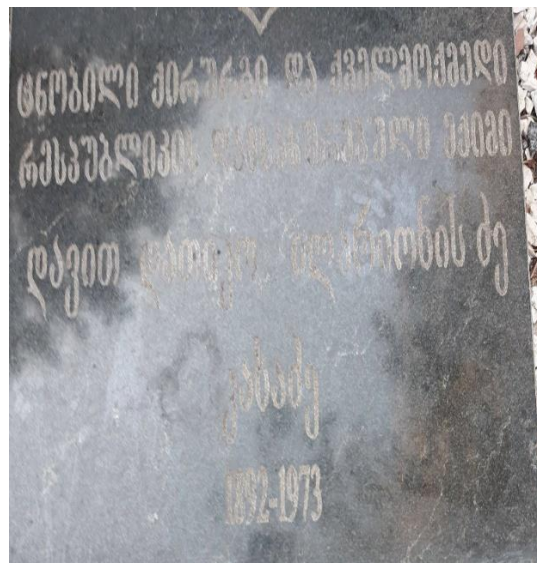
ეპიტაფია ხარაგულიდან. მასალა მოგვაწოდა სტუდენტმა იონა ოკრიბელაშვილმა

ისტორიის არც შორეულ, ტრადიციულის სახის შემცვლელ, ეთნიკურის დამკარგველ ბოლშევიკურ ეპოქაში ადამიანმა შეძლო და სახელი დაირქვა. „შიშით, მაგრამ მაინც მოახერხა რწმენის შენარჩუნება, ცხოვრებული ცხოვრების წესით ცხოვრება“.

ფოტო აღებულია პროფესორ სერგო ვარდოსანიძის გვერდიდან

„ყოფითობის წინ წამოწევის, მისი ლამაზად წარმოჩენის სსრ კავშირელობის ეპოქაშიც“ (მთქმელი, თ. წიკლაური-ადამაშვილი, ბოლნისი, 2019წ) ეპიტაფიების საფუძვლად უფლისადმი შენდობის თხოვნა, სასო, ქველმოქმედება და მსახურება (პროფესიულიც - ხაზი ჩვენია) გვევლინება; ეპიტაფიები და სიმბოლოები გვამცნობენ „ლენინის ღმერთად გამოცხადების დროშიც დაბადებულ-აღზრდილთა“ ღვთის განმგებლობის ცოდნაზე. მიგვანიშნებენ უფლის მიერ ბოძებულ ადამიანურ გონზე“ (მთხრობელი, აგრ. კირკიტაძე. ოკრიბა, ორპირი. 1995წ).

ქუთაისი. საფიჩხის სასაფლაო

ოკრიზა. სოფელი ორპირი

დასკვნის სახით: დაკრძალვის საქართველოში გავრცელებული ფორმა და წესი/საფლავის „მოწყობა“, ამა, თუ იმ შინაარსის ეპიტაფია გარდაცვლილის თანამედროვე საზოგადოების სოციალურ-კულტურული

განვითარებულობის, ჭირისუფლის სურვილის დადასტურებაცაა. გარდაცვლილთა საფლავები, საფლავთა წარწერები გვიდასტურებენ სიცოცხლით სიკვდილზე გამარჯვების ჭიდილის, მარადიულობის ადამიანისგანვე უზრუნველყოფის შესახებ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- arabuli A, Tataraidze E. (2007). *Shendobit momixsenet*. (არაბული ა, თათარაიძე ე., (2007). *შენდობით მომიხსენეთ*).
- nadiradze e (2011). *sakartvelos memorialuri k'ult'ura*. (ნადირაძე ე. (2011). *საქართველოს მემორიალური კულტურა*).
- shavianidze d, shachapuridze l. (2012). Qutaisis Arqielis wmindა Giorgis eklesiis me-19 saukunis saflavebi. (შავიანიძე დ. ხაჭაპურიძე ლ. (2012). ქუთაისის არქიელის წმინდა გიორგის ეკლესიის მე-19 ს-ის საფლავები. „ქართველური მემკვიდრეობა“ XVI. აწუსს სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა).
- shavianidze D, (2008) Metropolitan Naomi (shaviandize) Bishop of Georgian Apostolic church. Skhaltა Eparchy. ST. Tbel Abuseridze University. Conference dedicated to St. Tbel Abuseridze's day , Khulo. (შავიანიძე დ. (2008) ტბელ აბუსერისძის ხსენებისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია მიტროპოლიტი ნაომი (შავიანიძე) საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის მღვდელთმთავარი).
- სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი ილია II, http://sibrdzne.ge/index.php?swavleba_id=1-8845&fbclid=IwAR1kZ6-hPYOgy9kSiL_MwuLfbSNOJ5NXZ2DJMS7JocrCqybrTmP169mXQHl
- Ioane Oqropiris swavleba. (იოანე ოქროპირის სწავლება). <http://karibche.ambebi.ge/qristianuli-ckhovreba/interviu-modzghvarthan/2263-tsuthisofeli.html>
- maisuradze z. მაისურაძე ზ. *ისტორიის ქვის ფურცლები*, <http://saunje.ge/index.php?id=672&lang=ruhttp://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=16&t=1973>

მადლიერება: უდიდეს მადლიერებას ვადასტურებთ ჩვენი ყველა წინაპრის წინაშე, რომელთაც შექმნეს და მოგვიტანეს დღემდე ცხოვრების ქართველური საზრისი. მადლობას ვუხდით ყველა რესპონდენტს, ვინც საკუთარი გარდაცვლილის ქვაზე დატანილი ეპიტაფიის შესახებ გვესაუბრა. მადლიერი ვართ იმ მკვლევარებისა, რომელთაც გადამწყვეტი სიტყვა თქვეს ეპიტაფიებით ქართველთა სოციალურ, ყოფით-კულტურული ცხოვრების აღდგენაში.

შენიშვნა:

* იმერეთის სოფელ ჭოგნარის მღვდელ, მამა გიორგის (ბასილაძე) ჩვენთან საუბრისას არ ერთხელ უთქვამს, რომ მისი, არა მხოლოდ, როგორც სასულიერო პირის, არამედ ადამიანის ფუნქცია არის თანამედროვეობისთვის ქართველობის სიმწიფის, თუმცა მისი შენარჩუნების აუცილებლობის შეხსენება, რომ ქართველობა ქრისტიანული რწმენის, მართლმადიდებლური ჭეშმარიტების შენარჩუნებასაც ნიშნავდა.

** მიტროპოლიტი ნაუმი (ერისკაცობაში - ნაომ გრიგოლის ძე შავიანიძე) — საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მღვდელმთავარის ქადაგებიდან: „ხორციელზე ფიქრისას მათ (მეუფე ქადაგებისას გულისხმობდა მიწიერი სიამოვნებით მცხოვრებ თანამედროვეებზე - დ. შავიანიძე) ავიწყდებათ ზეციური. შეცვლა გვმართებს ყოველივე ჩვენთაგანს. გვახსოვდეს სულის სისპეტაკეზე, განკითხვის დღეზე, საუკუნო სიცოცხლეზე, რომელსაც ღმერთი გვპირდება“.

*** ეპისკოპოსი ილია მინიატისი ამბობს: „ცხოვნები ან წარწყმდები არა იმიტომ რომ ღმერთმა ეს წინასწარ განჭვრიტა, არამედ იმიტომ რომ შენი კეთილი საქმეებით ღვთის მადლთან თანაიმოქმედე. ამით უნდა გადარჩე და ღმერთი ჭვრეტს შენ სცხოვნებად. ან იმის გამო წარწყმდი რომ შენი ბოროტი საქმეებით ღვთის მადლს გაექეცი და ღმერთმა ესეც განჭვრიტა. იუდამ იმიტომ კი არ გასცა ქრისტე, რომ უფალმა ეს წინასწარ განჭვრიტა, არამედ პირიქით, ქრისტემ განჭვრიტა იუდას ღალატი, რადგან მას განზრახული ჰქონდა ქრისტეს გაცემა. ამიტომ თითოეული ადამიანი უნდა ცხოვრობდეს ღვთისთვის სათნოდ, ეკლესიის წმინდა საიდუმლოებებში...“

*** ბათუმის ციხეში მყოფმა, სიკვდილმისჯილმა, დათა მიქელაშვილმა (1890 წლის 20 აპრილი) საზიარებლად შესულ მამაოს თხოვა, დაერწმუნებია ქართველები, რომ ისინი ქვეყნად გაჩნდნენ იმისთვის რომ იყვნენ ქართველები და არა რუსის გენერლები (დეკანოზ სპირიდონ ცქიფურიშვილის „ფეისბუკ“ გვერდიდან <https://www.facebook.com/378911675552081/posts/2222960484480515/>).